

A „kincses város” és vidéke orgonái között — Erich Türk új könyvében

Erich Türk: *Die Orgellandschaft dreier nordsiebenbürgischer Landkreise: Cluj, Sălaj und Bistrița-Năsăud. Három észak-erdélyi megye orgonatója: Kolozs, Szilágy és Beszterce-Naszód megye.* Erdélyi Múzeum-Egyesület, Kolozsvár 2014. 287 o. (Felelős kiadó: Bíró Annamária, német anyanyelvi szaklektor: Ursula Philippi, magyar anyanyelvi szaklektor: Enyedi Pál, térképszerkesztő: Radu Nebert, könyvterv és műszaki szerkesztés: Virág Péter, borítóterv: Unipán Helga.)

A kötet Erdélyben megvásárolható, ill. megrendelhető az Erdélyi Múzeum-Egyesületnél (400009 Kolozsvár / Cluj-Napoca, str. Napoca / Jókai u. 2–4., honlap: eme.ro/kiado, ára 45,- L), Magyarországon a Xantusz Könyv Kft. boltjában (1068 Budapest, Lövölde tér 4., honlap: xantusz.hu, kedvezményes ára 4.640,- Ft).

Erich Türk kolozsvári orgonaművész, a Gheorghe Dima Zeneakadémia tanára ritkaságszámba menő, kétnyelvű orgonatórténeti kötetrel örvendeztetett meg minket. Észak-Erdély három megyéjének (Kolozs, Szilágy, Beszterce-Naszód) orgonái, majd azok építői sorakoznak az igen ízlésesen szerkesztett kiadványban, melyről hamar kiderül, hogy nemcsak tetszetős képekönnyv, hanem fajsúlyos szakmai olvasmány is.

Első pillanatra még barátokoznunk kell a címként választott „Orgellandschaft” szó magyarított és ragozott változatával. Azonban a szerző idejében tisztázza a fogalom jelentését, s jelzi: az orgonatórténet „kutatása a kulturális örökség megismerésének része”. Erdélyben az orgonaművészet nyolc évszázada elsősorban a szerző által közlésre választott és anyanyelvi szinten beszélt két nyelv és megélt két kultúra közösségeiben él. Az orgona csak a legutóbbi időben, az ezredforduló körül vált mindinkább a többségi nemzet által is elismert értéké, lett nekik is „európai kultúrkinccs,” egy fokozatosan európaivá váló országban, hasonlóan a szász vártemplomokhoz. Mindezen változást az utóbbi években román nyelven megjelent organológiai publikációk és megvédett doktori dolgozatok sora is előmozdította. A szerző már e háromnyelvű közegben érlelődött hangszere hivatott művészzé, kezdte orgonatórténeti kutatásait, szervesen kapcsolódva a hazai és nemzetközi tudományos-művészeti folyamatokhoz.

Egy hangzó előzményt felidézve térjünk azonban vissza a '90-es évekhez! *Orgellandschaft Siebenbürgen* (Erdélyi orgonatórténet) volt a címe annak a röviddel a rendszerváltás után megjelent, később díjjal is kitüntetett hanglemeznek, amelyet széles nemzetközi érdeklődés kísért (recenzióját ld. lapunkban: I [1993/1994] 3. szám, 367–368, a Szerk.) A kolozsvári Zeneakadémia egy másik tanárának, Ursula Philippinek, valamint a brassói Fekete templom neves egyházzenesz-organaművészeinek, Hans Eckart Schlandtnak orgonajátékát őrzi e felvétel.

A mesterek után, íme, a tanítvány jelentkezik, ezúttal elméleti területen: egy újabb, a már ismert nagy orgonás központokon túli térség fehér foltjait tünteti el az erdélyi orgonatérképről, a szó szoros értelmében retusálva, azaz javítva is azt. Kolozsvár, a „kincses város” Nagyszeben, Brassó és Beszterce mellett az erdélyi orgonakultúra újabb régióközpontja. A szerző témaválasztása tehát nemcsak kolozsvári lakhelyéből adódott természetszerűen, hanem történelmi megalapozottság okán is. E központ hatása látható a szomszédos Szilágy megye és a jó ideje nem csak szász, hanem magyar szórványnak is számító Beszterce-Naszód megye most feltárt orgonatörténeti eseményeiben, melyek megismerésével a szorosabb értelemben vett történelmi Erdély orgonaállománya ma tisztábban körvonalazódik, mint bármikor korábban. A feldolgozott anyag alapján a 209 létező orgona megyénkénti megoszlása: Kolozs (59,81%), Szilágy (25,84%), Beszterce-Naszód (14,35%). Öröndetes, hogy a kutatások újabban a Székelyföld területét is érintik. Bár minden tájegység mihamarabb hasonló monográfiákkal rendelkezhetne!

A szerző már az előszóban jelzi szándékát: a szakirodalomban található adatok összegzésén túl levéltári kutatások és helyszíni szemlék segítségével a körzet egykori, korábban kevésbé kutatott orgonaépítőinek munkásságáról alkotott kép kiegészítésére törekedett. Kötetének hitelességét a felhasznált hatalmas forrásanyag mellett az is biztosítja, hogy a hangszereket személyesen végiglátogatta.

„Hangsúlyozni kell —írja a szerző—, hogy a mai Európában nagy ritkaság a fennmaradt történeti orgonák olyan nagy állománya, mint amelyet a leírt orgonatáj képez.” Mivel az erdélyi orgonatáj ekként szinte már orgonamúzeum, ilyen irányú kötelességeinkre is figyelmeztet. Mintha a 2000-ben megrendezett varasdi nemzetközi orgonatörténeti kongresszus zárógondolataira emlékeztetne: az orgonának nem csak szerkezete, de hangja is védendő, nemkülönben a liturgiában betöltött szerepe. Az egész európai történeti orgonaállomány védelméért a politika és az egyházak tulajdonképpen közösen viselik a felelősséget — hangzott a korábbi kongresszusi üzenet (a dokumentum fordítását ld. lapunkban: IX [2001/2002] 1. szám, 113–116.) Ez 2015-ben még mindig érvényes, és sajnos változatlanul aktuális. Erich Türk kötete tehát lelkiismeretünkhöz is szól. A bemutatott orgona-statisztika egyértelművé teszi a területen a felelősségi arányokat is: a hangszerek 68,42% református, 16,26% római katolikus, 6,22% unitárius gyülekezetek tulajdonát képezi. Világi termekben mindösszesen öt orgona található, de a hangszert soha nem használó ortodoxoknál is van kettő, éppen Beszterce-Naszód megyében. A közölt állapotfelmérés tanúsága szerint pedig a hangszerek csaknem 60%-a teljesen néma, vagy csak jelentős hibákkal szólaltatható meg. A szerző örömet is megosztja az olvasóval, midőn megállapítja: ennek ellenére sok orgona még mindig szerepet kap a liturgiában, tehát a hangszerek megtartásához a zenetörténeti érték mellett a rendszeres használathoz szükséges működőképesség biztosítása is

társul. A problémák megoldására Türk jól érthető, de nem egyszerű receptet ad, és az orgonás műemlékvédelem bonyolult kérdéseire is kitér.

A vizsgált területen Románia orgonáinak mintegy 15%-a található, több mint 200 hangszer. Az összesítő táblázatban 272 létező, áthelyezett vagy már megsemmisült, eltűnt orgona adatai találhatóak. Ezeknek a táblázatoknak a tanulmányozása elemző hozzáállást igényel az olvasótól. A legizgalmasabb orgonatörténeti adatok mint eldugott kincsek rejtőznek e sorokban és oszlopokban. Érdemes hát időt szánni felderítésükre! A kötetet egyúttal az orgonatörténeti kutatással nem foglalkozó, de érdeklődő olvasó is haszonnal forgathatja, hiszen a nyolcéves munka eredményeként megszületett különleges, esztétikai élményt is nyújtó albumból mindenkinek feltárul az észak-erdélyi orgonák története és megőrzésüknek módja.

A terület korai és jellemző orgonatípusa, a karzatok mellvédjére épített pozitív. A legrégebbiek a XVII. század végéről származnak, melyek a későbbiekkel együtt szinte az egész észak-erdélyi orgonatörténetet megjelenítik. Nem csak a helyi mesterekről esik szó, hanem korszakok és stílusok, jellegzetességek és hangszertörténeti összefüggések halmazába enged betekinteni a kötet szerzője. A mesterek felsorolásától hossza miatt most el kell tekintenünk. Találunk köztük felvidéki, dél-erdélyi, barcasági, nagyváradi, székelyföldi és osztrák orgonaépítőket. A XIX. század végének neves magyarországi mesterei sem hiányoznak a bemutatásból. A legújabb, XXI. századi hazai építmények, sőt holland, német és svájci importhangszerek is szerepelnek benne. Már-már időutazással ér fel a huszonegy térkép megtekintése, hiszen pontosan követhető rajtuk a korábbi és mai mesterek tevékenységének területi megoszlása. Kultúrtörténeti érdekességként jelenik meg továbbá egyes hangszerek felekezeti „vándorlása”, vagy éppen átlényegülésük és identitásuk elvesztése, helyben maradásuk okán. Rejtély, miként maradhatott két orgona is az orthodox híveknek átadott templomokban, Besztercén és Szász-Budakon! Ők nem használják ezeket, mint legrégebbi „ortodox orgonákat” esetleg csak mutogatják idegenforgalmi látványosságként, hiszen köztudott: nem a hangszeres, hanem mindig a magas szintű kóruskultúra jellemezte egyházenéjüket.

A kötetben százszámra sorakoznak a beszédes, szebbnél szebb színes fotók, dokumentálva nem csak a szépet és jót, hanem a szomorút és igazat is: csaknem száz éve, az I. világháború vége előtt „vonultak hadba” a harangok és orgonasípok, az országos fém-beszolgáltatási rendelet következményeként. Gyönyörű —főleg szórványvidéki— hangszereket szemlélhetünk meg (szám szerint tizennyolcat), melyeken a homlokzatsípokat azóta sem pótolták. A hiányok eltakarására „átmeneti” megoldásként elhelyezett faragványok és nemegyszer mívesen munkált terítők pedig szintén műemléki értékkel bírnak már.

Háromnyelvű helységnevmutatató segíti a földrajzi tájékozódást, személy- és cégnevjegyzék áll az elmélyülést igénylők rendelkezésére. Az igen jól szerkesztett kötet tudományos háttéréről pedig rendkívül gazdag irodalom- és forrásjegyzék tanúskodik.

Milyen lehet egy nem teljesen elfogulatlan kritikus záró gondolata egy olyan kötetről, melynek mind témája, mind szerzője iránt amaz „első szeretettel” viseltetik? Talán ennyi is elég: köszönöm a szép és hasznos olvasmányélményt, a korábban már megkezdett munka folytatását! Sok sikert kíván a további kutatásokhoz az elődök és munkatársak nevében mint a gazdag irodalomjegyzék egyik megnevezettje:

Dávid István

Ullmann Péter Ágoston OPraem 75. születésnapjára

Festum agent tibi. Köszöntő írások Ullmann Péter Ágoston O.Praem. 75. születésnapjára. [Szerk.] Balogh P. Piusz O.Praem. Gödöllői Premontrei Perjelség, Gödöllő 2015. 108.

A 75/76. zsolnárból (11. v.) vett címmel („... ünnepet ülnek néked”) tartalmaz, izléses kötetke köszönti az 1997–2015 közt kormányzó gödöllői perjelt, aki 2015. március 17-én töltötte be 75. évét. A szerzők a rendtársak és a szép számú tisztelők-barátok körét képviselik.

Az előszót (7), melyet rövid életrajz (8) és az ünnepelt írásainak jegyzéke (8–10) követ, a perjelutód, *Balogh P. Piusz* írta. *Kovács Márton* népzene-tanár-kántor (Páter Péternek szeretettel. Születésnap emlékcsozor, 11–12) a zsámbéki kántort, majd lelkipásztort, a „skóla”-mozgalom egyik jeles szervezőjét köszönti, *Horváth Lajos* pedig (A csapodi kántor, egykori tanítvány köszöntője, 13–14) a Budapesti Nyári Kántorképző Tanfolyam gregoriántanárát. *Kovács Ervin Gellért* OPraem (Az enyhe szellő susogása, 15–18) egy szlovéniai karthauzi kolostorban tett látogatásáról 20 egynéhány éve írt, de aktuális reflexióit közli újra; szintén rendtárs életútjáról szól a következő írás (Visszaemlékezések 1957-ig. *Eördög László Benedek* premontrei atyával készült interjú alapján. Készítette Ö. *Kovács József*, 19–30). A gödöllői premontrei gimnázium fiatalon elhunyt latin-tanára, *Martin Judit* kéziratban maradt igényes fordítása valóságosan hiánypótló (Szent Norbert officiuma a Premontrei breviárium szerint, 31–50).

Három komoly tanulmány Ullmann Péterhez mint a gregorián és a katolikus népének kutatójához kapcsolódik. *Kovács Andrea* nyilvánvaló okból választotta folyó kutatásaiból három szent szekvenciáit (Augustine praesulum flos. Ágoston, Péter és Keresztelő János szekvenciái a középkori magyar forrásokban, 51–65). Terjedelmes, adatgazdag *Medgyesy S. Norbert* tanulmánya („Szent János pediglen piros hajnalban hozzánk is bé köszönt...!” A XVII–XVIII. századi nyomtatott és kéziratok iskolai, népi énekeskönyvek Keresztelő Szent János-énekei, 67–95) és tanulságos *Kővári Réka* (Népénekek Kodály székelyföldi és bukovinai gyűjtésében, 97–108) írása is.

Lapunk, melynek Péter, azaz Ágoston atya az első számtól kezdve szerkesztőbizottsági tagja és amelynek öt szép írását is adta közlésre, szeretettel csatlakozik az ünneplőkhöz. (A *Felelős szerkesztő*)